

JOHN DONNE
I. JAJ A VILÁGNAK A BOTRÁNKOZÁSOK MIATT!
Máté 18:7

*Az az ember pedig, Mózes, igen szelíd vala, minden embernél inkább, akik e föld színén vannak.*¹ Ilyen volt az az ember, Mózes; de az a gyermek, Jézus szelídebb volt, mint ő. Hasonlítsd össze Mózeszt az emberekkel, és Mózesnek aligha találod párját; hasonlítsd össze őt azzal, aki olyannyira több volt, mint ember, hogy Isten is volt, ám olyannyira kevésbé tétetett, hogy féreg lett és nem ember, és Mózes aligha jöhet számításba. Ha Mózeszt legnemesebb megnyilatkozásában vizsgálod, amit valaha tett is testvéreiért, tehát ebben: *dele me, bocsásd meg nekik bűnüket; ha pedig nem: törölj ki engem a te könyvedből,*² akkor Szent Pál buzgóságát is mérlegbe kell tenned, és Mózeszel kell egybeveted őt ebben: *anathema pro fratribus,*³ mikor azt kívánta, hogy inkább ő legyen elszakítva Krisztustól, mintsem atyafisága. De összemérhető-e ez a hirtelen, szenvedélyes, meggondolatlan szeretet-roham, melyet *buzgósággal* fűszerezett mondat fejez ki, mely mégsem történt meg (Mózes nem töröltetett ki az élet könyvéből, Szent Pál sem szakított el Krisztustól atyafisága érdekében), összemérhető-e az ilyen szeretet, amit csak *mondtak*, és talán *nem kellett volna* mondaniuk (mert aligha menthetjük Mózeszt és Szent Pált a túlzásért és féktelenségért, ahogy itt szóltak) azzal az eltökélt és örök céllal, melyet Krisztusban látunk, mihelyst belátjuk, hogy Isten eleve tudta, hogy mivel *Ádám* bukni fog, ő eljön ebbe a világba, és meghal az emberért, és aztán valóban és igazán ezt teszi majd az idők teljességében; valóban eljött, és valóban meghalt! Az az ember, Mózes, igen szelíd volt, ama gyermek, Jézus, szelídebb volt, mint ő. Mózes szelídségének vége szakadt (legalábbis megtört, elfogyott), amikor a társán esett sérelmet megbosszulván megölte az *egyiptomit.*⁴ De a *megrepedt* nádszál nem törik el, és a *pislogó mécs* nem oltatik el végképp Krisztusért.⁵ És bár a tanítványait Krisztus másféle leckékre az írástudókhoz és farizeusokhoz küldte, mert azok ültek a Mózes székében,⁶ ennek a leckének azonban ő maga volt iskola-mestere: *discite a me, tanuljátok meg tőlem, hogy szelíd vagyok.*⁷ Ebben a részben három leckét ad nekik az alázatosság tudományából; megmutatja nekik az alapokat és az építményeket, a *textust* és *magyarázatát*, az igaz tanítás valamennyi elemét, a *szabályt* és a *példát*. Először azon találja őket, hogy vetekednek a helyekért, *quis maximus*, hogy ki lesz a legnagyobb Isten országában.⁸ A betegség, amelytől szenvedtek, valóban abból fakadt, hogy nem tudták, milyen ország volna az; mert bár azt mindig is tudták, hogy kell lennie egy örök országnak a mennyekben, azt mégsem gondolták, hogy Krisztus országa kizárólag lelki ország volna, hanem azt remélték, hogy az az ország földi módon köszönt majd be itt. Ez volt a betegségük, és pedig igen veszedelmes. Ám ahogy az orvosoknak is tenniük kell valamit, hogy a heves tünetet sebtiben gyors kúrával kezeljék, és így a főbaj vizsgálatával kis időre fel kell hagyniuk, úgy Krisztus egy időre felhagy az országról szóló tanítással, még nem igazítja ki őket, hanem ezt a ragályos tünetet, az elsőbbségért folyó rákos vetekedést, és a helyekért való törtetést, ezt javítja meg előbb, és evégett egy kisgyermek példáját állítja elibük,⁹ és tudatja velük, hogy ha nem lesznek olyan alázatosak, együgyűek, egyszerűek, engedelmesek, engedékenyek, formálhatók, kedvesek, szelídek, olyan érdektelenek a rangok iránt, olyan közömbösek az elsőbbség tekintetében, mint az a kis gyermek, egyáltalán nem mehetnek be a mennyek országába. Aztán második leckét ad nekik a szelídség tudományából, a botránnyok és megbotránkozások ellen, a könnyelmű botránkoztatás és a könnyű megbotránkozás ellen. Mert bármennyire is rendben levőnek látszunk önmagunkban, mégsem vagyunk rendben, ha nem tartózkodunk olyan társaságtól, és nem óvakodunk olyan társalgástól, mely rossz példával rosszabbá tenne minket, vagy nem tartózkodunk

¹ 4Mózes 12:3

² 2Mózes 32:32

³ Róma 9:3

⁴ 2Mózes 2.12

⁵ Ézsaiás 42:3, Máté 12:20

⁶ Máté 23:2

⁷ Máté 11:29

⁸ Máté 18:1

⁹ Máté 18:4

az ilyenektől, melyek bár közömbösek önmagukban, és bár nem okozhatnak nekünk kárt, de a példánk rosszabbá tehet nálunk gyengébbeket, mert ők is úgy tesznek, mint mi, ám nem járnak olyan szilárd talajon, mint mi; vétkezhetnek abban, amit példánk nyomán tesznek, amiben mi nem vétkezünk, mert számunkra ez közömbös dolog, és megteesszük, és ők is megteszik, noha számukra bűn.¹⁰ E tanításra Krisztus kézenfekvő példát hoz: *ha pedig a te kezed vagy a te lábad megbotránkozottat téged, vágd le azokat és vedd el magadtól.*¹¹ Harmadik leckéje a szelídség tudományából a keményszívűség, a gyűlölködés ellen szól, az ellen, hogy oly hamar belefáradunk megbocsátani másoknak, ha vétkeznek ellenünk. Péter kérdése ad erre alkalmat: *quoties remittam, hányszor lehet az én atyámfiaimnak ellenem vétkezni, és néki megbocsátanom?*¹² és itt Krisztus példázatba rejti a szabályhoz tartozó példát; a gazda tízezer talentumot megbocsátott (több pénz ez, mint amit magánszemély valaha birtokolhatott),¹³ a szolga azonban torkon ragadta szolgatársát, börtönbe vetette, mert az nem tudott hirtelen száz fillért megfizetni neki, ami a mi pénzünkön talán ötven shillinget, három fontot sem ér: ilyen arányokkal tetszett Krisztusnak megmutatni a gazda kimeríthetetlen bőkezűségét és jóságát (ez ő maga), és a szolga megbocsáthatatlan kegyetlenségét és fősვნისégét (ez vagyunk mind). Minden keresztyén erény gyökere az *alázat*, a szelídség, melyet veszélybe sodor a becsvágyó törtetés, mert abból önmagunk túlértékelése, és a másik alábecsülése következik; és veszélybe sodorják a *botránkozások* és *botránkoztatások*, mert ebből fakad énünk nyughatatlansága és állhatatlansága, hogy aztán könnyen megrendülünk, vagy a gyengébb személyek megtagadása, kik közül Krisztus senkit meg nem tagadott; és veszélybe sodorja a *könyörtelenség* és *konokság*, mert ez taníthatatlanságot rejt, hogy ne okuljunk Krisztus tudományából; és a *hálátlanság*, mert nem alkalmazzuk példáját, és nem azt tesszük szolgálival, amit ő, a mesterünk tett velünk. Nos, itt van az egész fejezet néhány szóban, a szelídség tudományának szabályaiban és példáiban, ezt fenyegeti gög, botrány és szeretetlenség. De most kettőről, a gögről és szeretetlenségről (noha gyakrabban kellene róluk szólni) a textusom szavai alapján nem vehetek alkalmat szólni, mert textusunk három főrésze közül most a másodikba lépünk, ez a *botránkozások tudománya*, mely igen fontos tudomány, és igen ritkán taglalják.

Textusunk szavai rendjében három rész van itt. Először a súlyos szó: *vae*, jaj, másodsor, az általános szó: *mundo*, jaj a világnak; és végül, az álnok szó: *a scandalis*, jaj a világnak a *botránkozások*, a *botrányok* miatt. Mindhárom szót kétféleképp vizsgáljuk; ami a legelsőt illeti, *vae*, először is ez *vox dolentis*, a fájdalomnak és a siratásnak a hangja, Krisztus megsiratja a világot az immár rázúduló nyomorúságok miatt, a *botránkozások* miatt, aztán *vox minantis*, a fenyegetés hangja, a rettentésé, Krisztus súlyos ítélettel fenyegeti és rettenteti azokat, akik e nyomorúságokat előidézik és kiváltják e botrányok által; tehát az egy *vae* mindkettőt jelzi; a fájdalmat és az megkerülhetetlenséget; a kettő mindig együtt jár Istennél; Isten vonakodik megtenni, ám Isten mégis bizonyosan bevégi ezeket az ítéleteket. A második szó, *mundo*, jaj a világnak, szintén kétfélét mutat; *vae malis*, jaj a gonoszoknak, akik botrányokat okoznak, *vae bonis*, jaj azoknak, akik máskülönben magukban jók, de olyan állhatatlanok, hogy nagy hamar megrendülnek és megszedülnek a botrányoktól. És végül a harmadik szót: *a scandalis*, jaj a világnak a *botránkozások*, a *botrányok* miatt, szintén kétféleképpen kell néznünk; először mint ami *scandalum activum*-ot jelöl, botrányt, amit valaki más okozott, és aztán, mint ami *scandalum passivum*-ot jelöl, botrányt, amit valaki más szenved el.

Először tehát az első szó, és annak első értelme van itt: *vae dolentis*, a fájdalomnak és a siratásnak a hangja; Isten megsiratja, hogy rákényszerül az ítéletre, az emberek bűnei elkerülhetetlenné tették azt. Ez nyilvánul meg a próféták személyében, akik Isten ítéleteit hirdették: *onus Babylonis*, *onus Egypti*, *onus Damasci*; óh, Damaszkusznak terhe, Egyiptomnak terhe, Babilonnak terhe;¹⁴ s nemcsak így, hanem: *onus visionis*,¹⁵ nemcsak az ítélet lesz súlyos teher, mely a népre esik, hanem a népre eső ítéletnek az előrelátása, előre-bejelentése is teher és borzasztó keserűség a prófétának, akire ez az üzenet bízott. Ha valaki

¹⁰ 1Korintus 10

¹¹ Máté 18:8

¹² Máté 18:21

¹³ Máté 18:28

¹⁴ Ézsaiás 13:1, 15:1, 19:1

¹⁵ Ézsaiás 22:1

egy parlamenti végzést vagy más törvényt olvas, mely az elképzelhető legsúlyosabb büntetést rója a bűnösökre és törvényszegőkre, ritkán érez felindulást és keserűséget, mert miközben e törvényt olvassa, nem feltétlenül ismer olyan embert, akire ilyen bűnhődés vár. De ha bizonyítékok és esküdt-döntés alapján, ama törvény szerint ítéletet kell kiszabnia arra, aki előtte áll a vádlottak padján, hogy ezen ember, aki aznap ott áll, még aznap ne legyen többé ember; hogy a lélek, melyet Isten lehelt belé, hogy őt dicsőítse, fojtassék meg és fulladjon meg a bitófán, vagy bárd által végezze be, akasztassék fel vagy fejeztessék le, hogy ama vétagok, melyek ama drága ékkő, az Isten képmása titkos rekeszének őrzésére rendeltettek, felnégyeltessenek, vagy lovakkal széttépessenek; hogy ama test, mely a Szent Lélek megszentelt temploma, máglyára kötöztessék és hamuvá égettessék, aki nem indul fel ilyen ítélethozatalban, annak nincs köze Jézus Krisztus szívéhez, mely megolvadt a szánalomtól, mikor bűneik kicsikarták és kikényszerítették fölöttünk ítéletét ama próféták, ama emberek szájában, kiket Isten küld: úgy van, és úgy van magának Istennek szájában is, aki elküldi őket. *Heu vindicabor* (mondja Isten), *Ah, bosszút állok ellenségimen*,¹⁶ jaj, bosszút fog, bosszút kell állnia, mert dicsősége erre kényszeríti, és mégis együttérzéssel és könyörülettel jön el a bosszúra, *Heu vindicabor, ah, bosszút állok ellenségimen*; és ugyanígy egy másik prófétánál: *Heu abominationes, ah, az Izráel háza minden gonosz utálatosságáért*,¹⁷ mert (teszi hozzá) *fegyver, éhség és döghalál* miatt hullanak el (vagyis *bizonyyal* elhullanak); és (folytatja) *teljessé teszem búsulásomat rajtuk*. Noha el kellett jönnie a harag betetőzésének, és búsulásának ki kellett teljednie és el kellett végeztetnie, mégis fájdalommal és gyásszal jön el; *Heu abominationes, ah, az Izráel háza minden gonosz utálatosságáért*, kívánnám, hogy ne lennének oly gonoszok, hogy én jobb lehetnék hozzájuk. Isten embereket küld el erre, tehát az búsul, aki küldi őket, Isten búsul, és ugyanígy búsul az, aki Isten és ember, Krisztus Jézus. A Szentírásban két világos feljegyzést olvasunk arról, hogy Krisztus sírt, és mindkétszer másokat fájlalva. Amikor Mária halott testvérét, Lázárt siratta, és ugyancsak sírtak a zsidók, akik vele voltak, - *sírt Jézus is, és elbúsult lelkében és igen megrendült*.¹⁸ Csak egy család gyásza miatt, (s nem ország-halál miatt), csak a család egyik tagja miatt (s nem szörnyű dögvész miatt, mely az egész házat elsöpörte vagy rettentette volna), csak a családnak azon tagja miatt, kinek készült hamarost visszaadni életét, és mégis *Jézus sírt, és elbúsult lelkében és megrendült*; nem akarta elmulasztani az alkalmat, hogy megmutassa mások iránti érzékenységét és együttérzését. Hát akkor milyen hevesnek, milyen szenvedélyesnek kell hinnünk második sírását, mikor rátekinített dicsőséges és szeretett városára, Jeruzsálemre, és megsíratta a várost,¹⁹ és könnyfolyamai megárasztották ama tengert, ama viharos tengert, ama súlyos ítéleteket, melyeket (bár közben sírt) kihirdetett a város fölött, ama dicsőséges, ama szeretett város fölött, amely várost (noha Krisztus vádja szerint megkövezte azokat, akik hozzá küldettek, és vétkes volt mindazon ártatlanok vérében, kiké kiontatott a földre)²⁰ a Szent Lélek mindezek ellenére *szent városnak* nevezi, nemcsak Krisztus megjelenésének kezdetén (*az ördög elvitte őt a szent városba*)²¹ (mert akkor is ugyanolyan szentségtelen volt, mint amikor az lett, mindazokért, amit Krisztus ellen elkövetett), hanem akkor is, amikor minden kegyetlenségüket egészen halálig, magának Krisztusnak a kereszthaláláig végbevitték, a Szent Lélek akkor is *szent városnak* nevez; *sok elhunyt szentnek teste föltámadta, és bementek a szent városba*.²² Amikor az atyák Üdvözítőnk ama szenvedélyes kiáltásáról elmélkedtek és értekeztek, amit a kereszten mondott: *Én Istenem, én Istenem! miért hagyál el engemet?*²³ - akkor e szent atyák, akik soha nem tekintettek erre a helyre úgy, hogy itt Krisztus valóban a pokol valóságos kínjai között lett volna, nem tulajdonítottak pontosabb értelmet ama szavaknak, mint hogy a városára, népére bekövetkező elhordozhatatlan, elkerülhetetlen és elodázhatatlan szenvedések előrelátása váltotta ki a szenvedélyes kiáltást: *Én Istenem, én Istenem! miért hagyál el engemet?* Mert ha mennybemenetele után azt kérdezte Saultól: *Saul, cur me persequeris?*ⁱ - ha tehát azt, hogy Saul üldözte

¹⁶ Ézsaiás 1:24

¹⁷ Ezékiel 6:11-12,

¹⁸ János 11:33

¹⁹ Lukács 19:41

²⁰ Máté 23:34

²¹ Máté 4:5

²² Máté 27:52-53

²³ Máté 27:46

az egyházát, úgy vette, hogy őt üldözi, akkor éppen így, amikor látta, hogy Isten elhagyta népét, városát, Jeruzsálemét, felkiáltott, hogy őt hagyta el Isten. Isten, aki a prófétákat küldte; a próféták, akik elküldettek; és Krisztus is, ki mindkettő: küldött és küldő, ezzel a *vae dolentis*-szel, gyászoló és sirató szívvel és hanggal jöttek az ítéletek megkezdésére és bejelentésére.

*Meg ne szomorítsátok az Istennek ama Szent Lelkét,*²⁴ mondja az apostol; ne kényszerítsétek ki belőle ama ítéleteket, melyeket az igazság miatt nem tarthat vissza, és mégis szomorúsággal ró ki. Mily gyakran használjuk ezt az érvet, hogy az ifjakat eltérítsük valami gonosz tettől, gonosz úttól: mennyire fog ez fájni a barátainknak, mennyire meg fogja szomorítani édesanyádat, meg fogja ölni édesapádat! A mennyei angyalok, akik barátaink és rokonaink, éppúgy örvendeznek megtérésünkön, ahogy szomorkodnak és búslakodnak, ha eltérünk Istentől. Bűneink megszorították édesanyánkat; tehát egyház belepirul a szégyenkezésbe, hogy keresztségünkkel megmosott, hogy felöltöztetett minket krisztusi fehérségbe és ártatlanságba, és adta nekünk inni vérének a másik szentségben. Bűneink miatt édesanyánk, az egyház elborzadt önmagától (megbotránkoztatott és megsértettük a gyülekezetet), és a világ szemében is elvesztette hírét és tisztességét a bűneink miatt, vagyis azt sulykoltuk az emberekbe, hogy az nem lehet jó egyház, ahol az első hittel, az Istentől a keresztségben kapott szövetséggel és kikötésekkel ilyen léhán, ilyen hamisan élünk. Megszomorítottuk barátainkat, az angyalokat, édesanyánkat, az egyházat, és megöltük apánkat: Isten mindenkinek atyja,²⁵ és mi megöltünk Atyánkat; mert Isten *tulajdon vérével szerezte az egyházat,*²⁶ mondja Szent Pál. És, óh, hogy minekünk semennyire sem vált javunkra a vér, melyet érettségünk ontott, mennyivel inkább szomorú Isten most, mint amikor ontotta azt a vért. Nem tartjuk olyan nagy bajnak (bocsánat, hogy a magas titkot ilyen alacsonyrendű hasonlattal fejezem ki, de minthogy áldott Üdvözítőnknek tetszett ez a metafora, és szenvedését *pohárnak* nevezte, halálát pedig *ivásnak,*²⁷ szabad nekünk is az ivás hasonlatával élni), nem tartjuk olyan nagy bajnak, ha egy ember lemegy a pincénkbe, ott csapra ver egy hordót és torkig issza magát, és közben féktelen mohósággal átszűrja az edényeket és hagyja, hogy minden elfolyjék. Mert hogy megoltassék lelkünk szomjúsága, szükséges volt, hogy Jézus Krisztus vére kiontassék; s hogy megoltassék a Krisztus szomjúsága, *sitio,*²⁸ mely őt gyötörte, mikor a kereszten gyötrődött, ahhoz szükséges volt az is, hogy Krisztus haláláig ontsa vérének. Számunkra ez abszolút és elsőrendű szükségesség volt, mivel Isten igazságossága elégtételt kívánt, és semmi sem válthatott meg minket elégtétel útján, csak Fiának vére. És bár önkéntesebb és magától értetődőbb, kényszerítéstől, bármiféle szükségességtől szabadabb tett nem volt soha, mint volt a Krisztus halála az emberért, mégis, miután Krisztus alávetette magát ama rendelkezésnek és szövetségnek, mely közte és az Atya között kötött, hogy az ő vérének kiontása által fogja megváltani az emberiséget, szükségesség nehezedett Krisztusra, hogy vérének ontsa, ahogy ő maga mondja először az Emmausba tartó tanítványainak: *Nonne oportuit*, avagy nem ezeket kellett Krisztusnak szenvednie? hát nem úgy találjátok a prófétáknál, hogy így kellett lennie? - majd apostolainak Jeruzsálemben, *sic oportuit*, így kellett Krisztusnak szenvednie.²⁹ Tehát számunkra abszolút szükségesség volt, Krisztus számára pedig engedelmes szükségesség volt, hogy vérének ontsa; de hogy amaz emberünk szomjúhozván haljon, hogy úgy folyjék el a sok drága nedű, hogy egy cseppjét sem kóstolta, úgy terüljön szét mind az a szeplőtelen, felbecsülhetetlen vér, hogy nem nyert ama vérből se balsamot, se ellenszert, se borogatást, se flastromot, úgy gyötörje tovább a bujaság, a becsvágy, az önhittség égő láza, hogy nem vett ama vérből hűsítő oldatot, úgy gyötörje tovább a lelketlenség nyirkos hidege, a szívtelen csüggedés, hogy nem lelt hevítő szíverősítőket, úgy maradjon továbbra is a bűnei ítélete és végrehajtása alatt, mintha soha nem küldetett volna Messiás, nem adatott volna válságdíj, nem lett volna elégtétel, mert nem alkalmazza ezt az érettségünk ontott vért az eszközök által, melyeket Isten az ő egyházában felajánl nekünk, ez készletti Krisztust erre a jaj-teli közbevetésre, hogy kimondja fölöttünk ezt jaj-t: *vae* (melyet szívesebben elhagyott volna), *jaj a világnak*, mely jaj ugyan mint *vae dolentis*, mint a fájdalom és a siratás hangja kezdődik,

²⁴ Efézus 4:30

²⁵ Malakiás 2:10, Efézus 4:3

²⁶ ApCsel 20:28

²⁷ Máté 20:22

²⁸ János 19:28

²⁹ Lukács 24:26,46

mégis *vae minantis*, fenyegető hang is, a vég hangja, mely a megmásíthatatlan ítéletet jelzi, - s ez tekintjük meg a következőkben.

Azt hiszem nincs szó, mit gyakrabban hallanánk Krisztus szájából, mint *vae*, és *amen*. Mindegyiknek két jelentése van, mint Krisztus szinte majd' minden szavának és tettének; vigasztalás és fenyegetés. Mert ahogy ez a *vae* sajnálatot jelez (mint az előbb: jaj, azaz jaj *nekem*, mert ez történik *veletek*), de jelez egy elkerülhetetlen, megmásíthatatlan ítéletet is (jaj, azaz, jaj *nektek*, mert ez az ítélet zúdul rátok), úgy az *amen* is olykor *vox asserentis*, és azt jelzi: *vere*, bizony, bizony mondom nektek, mikor Krisztus valamely hittételt, vagy valamely ígéretet erősít és szilárdít meg (ahogy mondja, *amen, amen, bizony, bizony mondom néktek: aki hisz én bennem, az is cselekszi majd azokat a cselekedeteket, amelyeket én cselekszem; és nagyobbakat is cselekszik azoknál*),³⁰ tehát ez *vox asserentis*, a megerősítés szava, és ugyanakkor *vox deserentis*, a magára hagyás szava is, amikor Isten bejelenti, hogy ítélete másíthatatlan, elháríthatatlan és elkerülhetetlen. *Amen, dico, bizony mondom neked: ki nem jósz onnét, mígnem megfizetsz az utolsó fillérig*;³¹ tehát ez az *amen* azt jelzi: *fiat*, hogy valami egészen bizonyosan úgy lesz. És ez a pecsét, ez az ámen, az ámen, mint *fiat*, mindig kapcsolódik egy *vae*-hez, mely *vae: vox minantis*; amikor Isten valami ítélettel fenyeget, végre is szándékozik hajtani azt az ítéletet, amennyiben fenyeget vele; Isten semmivel sem fenyeget pusztán *in terrorem*, pusztán ijesztgetésül; minden *vae*-nek van *amen*-je, minden meghirdetett ítéletet végre fog hajtani. Ez tehát a mi rettentő esetünk, minden ember találhat a Szentírásban feljegyezve egy *vae*-t arra a bűnre, melyet a maga bűnének tud, és ha van *vae*, akkor van *amen* is, ha Isten azt mondta, meglesz, akkor az végre is hajtatik, az tehát nem néhány személyen való ítélet-végrehajtás, hanem valamennyi lemészárlása; ez nem tizedelés, mint lázadás esetén, amikor kilenc megmenekül, és a tizediket felakasztják, hanem mindnek az elsőprése, elmosása, mindenki megtalálhatja az ellene szóló ítélet jegyzékét. Hát nem mentése, hogy nem követett el házasságtörést? de biztos benne? Lehet, hogy elkövette egy pillantással, egy levéllel, egy szóval, egy vággyal; hát nem menti föl, hogy nem ölt? de biztos felőle? Ölhett embert, ha nem védett meg valakit mások elnyomásától, noha megvolt rá a hatalma, megölhette, ha nem segített rajta, noha ő maga bővölködött a szerencsében. Megölhette, ha nem intette, bár parancsolhatott volna neki, mikor látta, hogy a bűn halálos útján megöli magát. Akik a mérgekről, meg az ártalmas természetű teremtményekről értekeznek, melyek elpusztíthatják az embert, azért sorolják ide a bolhát és a viperát is, mert a bolha annyi vért szív, amennyit csak bír;ⁱⁱ így tehát gyilkos az az ember, aki oly mélyre dőf, amennyire csak tud, noha lehet, hogy csak nyelvvel, tollával, bosszús pillantással teszi; mert az ember bosszús pillantással is tud ölni, elfordítva tekintetét arról, akinek élete tekintetétől függ, igen, egy mosollyal is ölhet, ragyogó pillantással is, ha az a ragyogó pillantás a másik félrevezetésére szolgál. És, szeretteim, hányan halnak meg e korban; hányan halnak meg nevetve, csiklandva; hányan derülnek föl ragyogó pillantásoktól, és attól, hogy náluk nagyobb emberek komáznak velük, és attól, hogy többet remélhetnek, mint amijük eladdig volt? Házasságtörést, gyilkosságot álomban is el lehet követni, ha az az álom egy korábban fogant gyilkos vagy parázna gondolat eredménye. Az apostol azt mondja: *semmit sem tudok magamra, de nem ebben vagyok megigazulva*;³² ha vannak bűneink, miket az egész világ lát, csak mi nem látjuk, akkor mennyivel több az olyan bűn, amit senki sem lát, csak mi? Aligha kerüli el bárki bármely bűn összes fokát; aligha kerüli el bárki valamely súlyos bűn súlyos fokát; senki sem menekülhet így, hanem a Szentírásban megtalálhatja feljegyezve a *vae*-t és az *amen*-t, az ellene szóló kihirdetett ítéletet és a bepecsétel végzést. Ha tehát ez a helyzetünk, hol van valami hely e két szót szelídebb jelentésének, melyről az előbb szóltunk, ahol a *vae* és *amen* a vigasztalás szavai? Ha Isten mondotta, *stipendium peccati mors est*, a bűn zsoldja a halál,³³ vétkeztem, meg kell halnom, akkor mit tehetek imádságommal? Becsaphatom Istent? mit tehetek az alamizsnázkodással? Megvesztegethetem Istent? vagy eltéríthetem céljától? *Euge*,ⁱⁱⁱ - ezt tegyem rá a *vae*-re? *Vacat*,^{iv} - ezt tegyem rá a *fiat*-ra? *Non obstante*,^v - ezt tegyem rá az *amen*-re? Isten nem ember; nem hamis ember, hogy hazudjon, s nem gyenge ember, hogy visszakozzon.³⁴ Hol van hát e szavak helyreállító, vigasztaló természete? Ebben, szeretteim,

³⁰ János 14:12

³¹ Máté 5:26

³² 1Korinthus 4:4

³³ Róma 6:23

³⁴ 4Mózes 23:19

ebben van vigasztalásunk, hogy Istennél minden *vae* és *amen*, minden ítélet és végzés *feltételes*; ott van, hogy *crede et vives*, higgy és élni fogsz, ott van, hogy *fac hoc et vives*,³⁵ ezt cselekedd és élni fogsz; ha másképp tettél, ott van, hogy *converte et vives*, térj vissza az Úrhoz és élni fogsz; ha nem tettél így, és elbuktál, ott van, hogy *revertere et vives*,³⁶ térj újra az Úrhoz és élni fogsz. Legyen akármilyen nehéz Istennek valamely ítélete, mégis mindig van helye Dávid kérdésének, *quis scit*, ki tudja, talán az Úr könyörül rajtam?³⁷ Lehet-e jobb bizonyossága bárkinek, mint Dávidnak volt? Náthán próféta közvetlenül az Úr szájából megmondta Dávidnak, hogy *a te fiad bizonyosan meghal*, és okát is tudatta, *mivel alkalmas adtál a gyalázásra az Úr ellenségeinek e dologban*: a te fiad bizonyosan meghal, ám Dávid böjtölt és sírt és azt mondta: *ki tudja, talán az Úr könyörül rajtam, és megél a gyermek?* Mindig van hely a Dávid kérdésének, *quis scit, ki tudja?* Viszont nincs helye, ha ez a habozás és a bizalmatlanság kérdése; mindenki tudhatja és tudnia kell, hogy bármit közölt is bármely próféta bármely bűnével szemben, vannak feltételek, melyekre tekintettel az Úr kegyelmes lesz, és lelked élni fog. De ha az első feltételt, az ártatlanságot, és a másodikat, a megtérést lázongva megszegik, akkor mindenkire *vae* vár, és minden *vae-t amen*-je erősíti, ítéleteket hirdet ki ellene, és végrehajtja azokat rajta; mert Isten nem azért fenyeget, hogy gyermekeket ijesztgessen, de a hegyek megolvadnak, és hatalmasságok és trónok, és fejedelemségek reszketnek fenyegetésétől. Íme, láthatod hát az első szó, *vae*, kettős jelentését, mint *vox dolentis*-t és mint *vox minantis*-t, Isten késedelmes, de Isten csalhatatlanul végrehajtja ítéletét, sőt továbbmegyünk, s látjuk, hogy ez a *vae* kiterjed mindenre, *vae mundo*, jaj a világnak, és látjuk, hogy ennek a szónak is kettős jelentése van.

Néha csodálkozom, hogy a nagyszerű szerző, a római egyház püspöke, Abulensis,^{vi} volt oly őszinte, hogy bevallja, vannak köztük magyarázók, akik textusunk szavát, *mundo*, *melléknévi* értelemben vették,^{vii} tehát szerintük nem a világot jelenti, hanem azt a személyt, aki tiszta, aki szabad ember, tehát a jelentés: *vae immuni*, jaj annak, aki mentes minden megütközéstől, akinek nincs botránkozása; talán a keresztet értették. S noha teljesen értelmetlen, és tanulatlan, és nyelvtanilag helytelen koholmány, amit e hellyel művelnek, valami tanítást ki lehet hozni belőle, mégpedig jó haszonra. Ahogy Isten világosságot támasztott a sötétségből, úgy támaszthatunk jó teológiát rossz nyelvtanukból, mert *vae mundo*, valóban *vae immuni*, jaj azoknak, akiknek nincs keresztjük. Nincs oly nagy kereszt, hogy ne lehetne fölvenni. Falatja hójával van napi kenyerem, melyért imádkozom, ha nincs keresztem; mert a gyötrelmek a lelkünk tápláléka; tagjai hójával van a test, melyben fel kell növekednem, ha nincs keresztem, mert Krisztussal való hasonlóságom (mely által felnövök az ő testében) azzal teljesül, hogy a magam részéről betöltöm, ami híja van a Krisztus szenvedéseinek az ő testében.³⁸ Így hát, noha ellenségeink tudatlansága félrevezet e hely rossz értelmezésével; a Szentlélek elvezet minket annak igaz és helyes használatára. De van ennek a tévedésnek egy másik jó haszna is, van egy másik jó tanítás is ebből a hibás nyelvtanból; vedd a *mundo* szót *melléknévi* értelemben, *melléknévként*, *vae mundo*, *vae immuni*, jaj annak, aki olyannyira mentes minden botránkozástól, hogy semminek veszi a botrányt; oly közömbös minden iránt, minden vallás iránt, minden tan iránt, minden istentiszteleti forma iránt, hogy a magasztos misétől kezdve az gyanús gyülekezésig^{viii} mind egyre megy neki; mindegy neki, oly vallás-e, hol délben találkoznak és gyertyát gyújtanak, oly vallása, hol éjfélkor találkoznak és gyertyát oltanak; hogy miféle újítások, módosítások, a hamisnak miféle megtűrése, s az igaz vallásnak miféle pusztítása következik, sosem bántja, sosem ütközteti; igaz hát, *vae mundo* valóban, jaj annak, aki oly szabad, érzéketlen, érdektelen mindeme dolgokban; mert ha az ok nélkül támasztott gyanú ellenséges zendülés a kormányzattal szemben és hűtlen rágalalmazása előjáróink személyének, mikor is irigységből és gyanakvásból firtatják mindazt, amit az állam és az egyház változtat vagy eltűn a vallás dolgában, akkor az, hogy érzéketlenek vagyunk az iránt, hogy római egyház hernyói felpusztítják zsenge gyümölcsöket, hogy a jezsuiták és ama egyház más hadmérnökei behálózzák legbátrabb és legjobb lelkeinket, hogy nem ügyelünk saját családunkra, hogy meg ne rontsák hitvesünket, gyermekeinket és cselédeinket, hogy a lelkész ellankad kötelességében (nem veszi komolyan a szószerket), hogy az előjáróság is ellankad a magában (nem ügyel azon törvények

³⁵ Lukács 10:28

³⁶ Ezékiel 18:32

³⁷ 2Sámuel 12:22

³⁸ Kolossé 1:24

végrehajtására, melyek a hatalmában vannak), *vae mundo*, *vae immuni*, jaj annak, aki érzéketlen a botrányokra. Ha előljáróink tetteinek irigy és gyanakvó félremagyarázása megbocsáthatatlan, mennyivel inkább az, ha érezzük, hogy az ellenség fölénk kerekedik, de nem akarjuk, hogy ne így legyen, s nem imádkozunk, hogy másképpen legyen; *vae mundo*, *vae immuni*, jaj annak, aki ennyire nem botránkozik, ennyire érzéketlen. De ahogy csodálom, hogy ama püspök oly könnyen megvallotta, hogy magyarázóik némelyike annyira tanulatlan, oly barbárul műveletlen, oly mértéktelenül ostoba volt, hogy ezt a *vae mundo*-t melléknévként fogta fel, úgy még inkább csodálom, hogy ilyen beismerések után, a köztük lévő tudatlanság és ostobaság bevallása után sem akarnak e dologban megjobbulni, hanem továbbra is oly mereven és szigorúan ragaszkodnak fordításukhoz, a Vulgatájukhoz, hogy még a kétséges esetekben és helyeken sem akarnak visszatérni a döntőbíróhoz, az eredeti szöveghez, vagy más fordításokhoz; mert akkor így is, úgy is kitűnt volna, hogy ez a *vae mundo* nem lehet melléknév, hanem az egész világot jelölő főnév, jaj mindenkinek, sem hely, sem személy, sem hivatal nem mentes ezektől a botrányoktól és megütközésektől, kísértésektől, és györtelmektől; mikor *vae Sodom*, mert Isten tüzesőt és kénkövet bocsátott Sodomára, mégis volt *Zoár*, ahova Lót elmenekülhetett.³⁹ És mikor *vae Aegypto*, jaj és jaj volt Egyiptomnak, mégis volt *Góshen*, mely menedékül lett Isten gyermekei számára Egyiptomban.⁴⁰ Amikor *vae inhabitantibus*, üldöztetés van valahol, van *fuge in aliam*, van menekülés egy másik városba.⁴¹ De a jaj-nak ekkora kiterjedésekor, ekkora kiadásakor, ekkora felmagasodásakor, ekkora föltolulásakor, mint itt textusunkban, *vae mundo*, jaj a világnak, az egész világnak, áradás, özönvíz, mely nem apad el, parttalan tenger, mélysötét éj; hogy bár kivonom magam a törvényekezés jaj-teli bizonytalanságaiból, tétovázásaiból, határozatlanságaiból, továbbá a város kelepcéiből és gáncsoskodásaiból, és bár elvonom Európa mindent jaj-át és botránkozását és partra rakom Afrikában, vagy Ázsiát Amerikában, úgy sem élhetek akárhol és akárhogy, mert ezek a jaj-ok és botrányok és megütközések, és kísértések és megpróbáltatások üldözni fognak engem, hát ki tudja leírni az ember nyomorult állapotát, siralmas helyzetét, porba sújtottságát ebben a világban? *Vae mundo*.

Vedd a szót, világ, olyan rossz értelemben, amennyire csak tudod, olyan rossz értelemben, mint Krisztus mondja: *nem a világért könyörgök*⁴² (és igen rossz mindaz, amiért Krisztus nem könyörög, noha azokért is imádkozott, akik megfeszítették őt), vedd a szót, világ, olyan jó értelemben, amennyire csak tudod, mint Krisztus mondja: *testemet adom a világ életéért*⁴³ (és nagyok jók, akiket teste etet és épít, vére itat és ápol), vedd ezt a választottakra, vedd ezt a kárhozottakra nézve, a kárhozottak és a választottak is eme *vae* alá esnek, jaj a világnak a megpróbáltatások, gyötrelmek, botrányok és megütközések miatt.

Hogyha tehát a szó személyeket jelöl, és ugyanúgy, ha időket jelöl: vedd a világot annak az időnek, melyben most élünk, és ez az utolsó óra,⁴⁴ az utolsó idő, és az apostol azt mondja nekünk, hogy az utolsó idők a legrosszabbak.⁴⁵ Vedd a világot a régi világnak, *originalis mundus*^{ix}, ahogy Szent Péter mondja,⁴⁶ az eredeti világot, melynek ez a világ az özönvíz után csak másolata; és Isten nem kímélte meg a régi világot, mondja az apostol. Vedd még az annál is régibb világnak, a paradicsomi világnak, ahol az egy Ádám, az Isten fia, és az egy Éva, kit Isten Ádamból alkotott, voltak a világ; vagy vedd az ennél is régibb világot, a mennyei világot, ahol csak az angyalok, és semmi más teremtmény, voltak a világ; vedd bármely értelemben, mi ebben az utóbbi világban találjuk meg, Noé a régi világban találta meg, ahogy Ádám a paradicsomi világban találta meg, és ahogy az angyalok minden világok legrégebbikében találták meg e jaj-okat a megütközések és botrányok, a gyötrelmek és megpróbáltatások miatt.

Így van ez mindenkivel, minden emberrel, és így van ez minden idővel, és minden korrallal, és így van ez minden hellyel is; mert aki klastromban vonul azzal áltatván magát, hogy elkerüli az evilági kísértéseket és megbotránkozásokat, odaviszi őket, és ott ütközik beléjük; látja őket *intramittendo* és *extramittendo*^x,

³⁹ 1Mózes 19:23-24

⁴⁰ 2Mózes 9:26

⁴¹ Máté 10:23

⁴² János 17:9

⁴³ János 6:51

⁴⁴ 1János 2:18

⁴⁵ 2Timótheus 3:1

⁴⁶ 2Péter 2:5

megbotránkozik másokon és mások megbotránkoznak rajta. A világnak az a része, mely szüntelen iparkodva verítékezik a különböző hivatásokban, megbotránkozik emezek lustaságán és gazdagságán, mert látja, hogy ezeknek a más emberek verítéke a szentkenete, hogy ezek más emberek zsírján tokásodnak; és viszont, a visszavonult, klastrombéli emberek az egész világon, mindazon megbotránkoznak, ami falaikon túl van. Nincs olyan ember, aki jártasabb lenne civódó és botrányos vitatkozásokban, mint ők; mert, először is vad gyűlölettel helyezik az összes világi hivatás elé a maguk kolostori életét, sőt, még a papok elé is, akiket világi papoknak neveznek, hogy ezek törődjenek a lelkekkel egy-egy plébánián (mintha a lelkek gondozása, a mások üdvösségén való fáradozás és törődés valami kisebb, valami alacsonyabb rendű volna). Aztán alábecsülik az összes világi hivatást (a kézművest, a kereskedőt, az előjárót is) valami *rendi regulára* hivatkozva (ahogy ők nevezik), így aztán ugyanilyen gyűlölködve helyezik minden más rend elé a maguk rendjét. A karthauzi még csak hal-ember, mert egyik szabálya, hogy csendben lakjon tavacskában, egymagában cellájában, de a jezsuita már hasznos mindenüttjelenvalóság,^{xi} és éppúgy terepe a királyi udvar, mint a kolostor. És bárhogy is dicsekszenek, hogy elvonultak a világtól, klastromuk dacára sem vonultak soha el a pénzváltóhelyekről, vesznek, eladnak és kereskednek klastromukban. Klastromukban sem vonultak el a Westminsteről, klastromukból indítják és tartják fenn pereket, és azok a bíróságok nevezetesen a perek sokaságától, ahol sok rendház áll. Sőt, az összes klastromuk dacára sem vonultak el soha a csatmezőről, mert hadakat toboroznak, hadakat gyűjtenek, hadakat vezetnek, hadakat pénzelnék klastromukból. Az emberek nem vonulhatnak vissza e világ kölcsönös kötelezettségeitől, hogy elkerüljék a botrányokat és megütközéseket, a megpróbáltatásokat és gyötrelmeket, és ezeket azok sem kerülik el egyáltalán, akik visszavonulva áztatják magukat.

Mondjuk-e hát, ahogy a tanítványok mondták Krisztusnak: *ha így van a férfi dolga az asszonnyal, nem jó megházasodni?*⁴⁷ Ha a világ csupán viperafészek, mérgezett nyilak tegze, mindenkitől, minden időben, minden helyről csak jajok, botrányok és megütközések, nem volna jobb akkor, ha Isten nem alkotott volna világot, nem volna jobb, ha meg se születtem volna e világra, nem lenne jobb, ha bármi mód gyorsan kiléphetnék a világból, - ezt kell hát mondanunk? Isten ments! Amíg Jób ostobán meg nem vádolta Istent, azt mondja (az Írás): *mindezekben nem vétkezék Jób*,⁴⁸ de amikor megátkozta születését, és megutálta életét, akkor Jób ostobán megvádolta Istent. Amikor az egyik próféta (Illés) a saját sanyarúságának mértékével méri Istent: *satis est, Uram, ez elég*;⁴⁹ te eleget tettél, én eleget szenvedtem, most vedd el az én életemet, s amikor egy másik próféta haraggal telve kívánja saját halálát, és igazolja haragját, és vitába száll magával Istennel, aki nem úgy bánt a niniveiekkel, ahogy elvárta tőle, sőt, mert elszáradt a tők is, melynek levele árnyékot vetett neki,⁵⁰ - mindezzel, amit tettek, minden ilyennel ostobán vádoljuk Istent; hát megdorgálhatjuk mi Istent, mi, akik férgek vagyunk, selyem-hernyók, legjobb esetben szentjánosbogarak, hogy ő kuszákat és más mérges csúszómászókat alkotott? Hát megdorgálhatjuk mi őt, mi, akik csak méregdudák vagyunk önmagunkban, őt, Istent, mert varangyokat és pókokat teremtett a világra? Megróhatjuk őt, mi, akik teremtésének és gondviselésének harmóniáját széttörjük és szétperelejük? A patikus csinálhat viperákból és más mérgekből fejedelmi szirupot, de Isten nem tehet a maga gyógyszeribe botránkozásokat és megütközéseket? Botrányok és megütközések, megpróbáltatások és gyötrelmek, ez a mi kovászunk, mely megkeleszt, és a mi seprőnk, mely megéleszt.⁵¹ Használd őket Isten dicsőségére, és a magad épülésére, és akkor te magad leszel a páratlan kivétel az általános szabály alól, akkor a *vae mundo a scandalis* számodra *euge tibi a scandalis*^{xii} lesz, meglátod, javadra vált, hogy voltak botránkozások és megütközések a világban, mert ezek megpróbálták türelmedet, elhozták győzelmedet, biztosították diadalodat.

(1620. novembere?)

⁴⁷ Máté 19:10

⁴⁸ Jób 1:22

⁴⁹ 1Királyok 19:4

⁵⁰ Jónás 4

⁵¹ Zsolt 75:9

Jegyzetek:

ⁱ Saul, miért kergetsz engem? Apostolok Cselekedetei 9:4

ⁱⁱ vö. Ardonius (páduai orvos) *Opus de Venesis*, Venice, 1492.

ⁱⁱⁱ jól van

^{iv} mentes

^v nem tartható

^{vi} *Tostatus Abulensis* (1400 –1459), Avila püspöke, bibliai kommentárok szerzője.

^{vii} *mundus melléknév – tiszta*

^{viii} *conventiculum*, szekták titkos vagy gyanús találkozóhelye.

^{ix} Vulgata: *originalis mundus*, az eredeti görögben: αρχαῖος κόσμος.

^x *intramittendo* és *extramittendo* - beáramlás és kiáramlás, az ókori atomista filozófia látás- és érzékelés-elméletének terminusai. Az atomizmus, melyet a középkor ignorált, a XVI. század végén újra a figyelem középpontjába került.

^{xi} A latin *ubiquitas* szóra utal, a XVI. századi úrvacsora-tani vitákban Luther ezzel a szóval fejezte ki Krisztus mindenütt jelenvalóságát.

^{xii} Jaj a világnak a botránkozások miatt – jó neked a botránkozások miatt